

Az ösztönös gyermekrajzok és a vizuális nevelés

1.

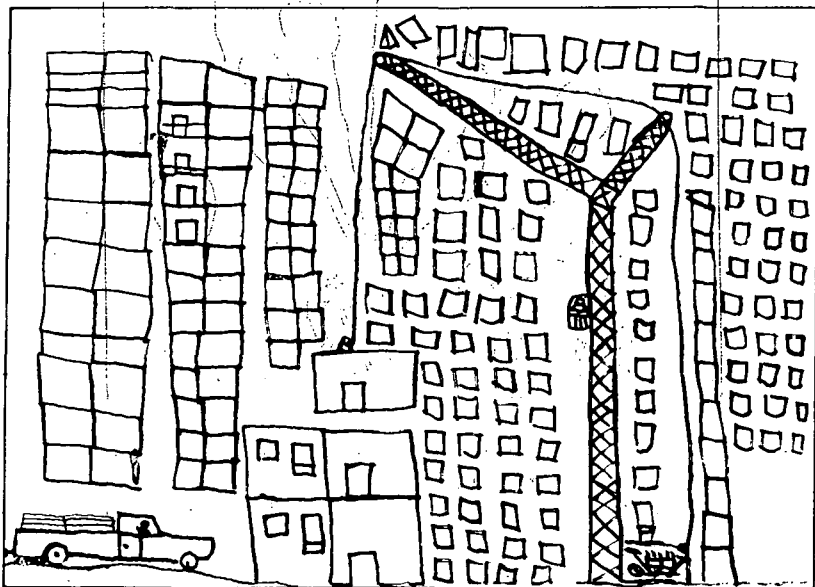
Tekintsük az építkezésről készített rajzot.

A négyszög formák panelelemeket jelölnek. A kép jobb oldalán külön állnak, a bal oldalon gondosan egymáshoz illeszkednek, épületté tornyosulnak.

Egy gépkocsi hozza az élükkel felénk fordulóakat, amelyek először a beépítésre várakozó különálló elemek közé, lapjukkal felénk forduló álló helyzetbe kerülnek. Az elemeket az épületek fölé nyúló toronydaru külön-külön felemeli, egymáshoz egymásra illeszti, új formává, házzá építi azokat össze.

Az éppen felemelt panel bal oldala mögött álló háznak a statikai szempontból igen fontos jobb alsó eleme hiányzik, a jobb oldala mögött állónak pedig a felső két szintje, statikailag meg engedhető módon, félrebillen.

Arra következtethetünk, hogy a rajzoló nyolcéves gyermek előbb jelölte az előtérben levő és működő darut, mint az említett két épületet. A kép síkjának a beépítettsége miatt kénytelen volt az egyik épületet hiányosan, a másikat pedig nem következetesen sorolt elemekkel jelölni.

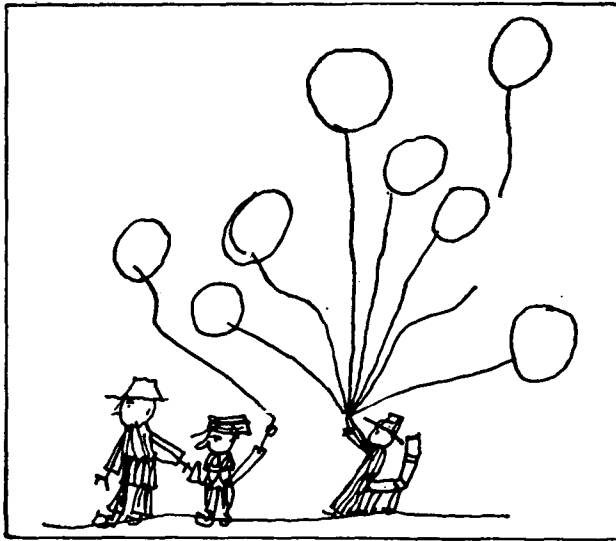
Míndez kétségessé teszi, hogy a gyermek a hasonló elemek nagyságkülönbségével tudatosan az előrébb-hátrébb elhelyezkedést jelölte volna, vagy például az élével és a lapjával felénk forduló elemekkel azt is, hogy amíg azok a lapjára fektetett helyzetből az élére állított helyzetbe kerülnek, addig bizonyos szögelfordulást végeznek a térben. Inkább arról van szó, hogy a gyermek a tárgyi formáknak a

tudott, a jellemző és a számára fontos oldalait jelölte, s a jeleket a kép síkján olyan szisztémával rendezte, mint a térformákat a háromdimenziós térben: diszjunkt sorolással. Vagyis a kép síkjának azon részére, amelyet egy adott jel már elfoglalt, attól idegen elemet már nem helyezett el. Ezért hiányos, illetve torz a rajzon az említett részlet. (Megjegyezzük, hogy van olyan panelem, amely az ablak-, illetve az ajtónyílással együtt jelölt, hiszen a nyílás jele csak a falsík jelével együtt értelmes, tehát az, mint nem idegen elem került az adott helyre.)

2.

Az előbbi rendezési elvet példázza a léggömbös rajz is.

A léggömbökre önmagukban záruló görbe vonalak, a zsinogekre ezektől induló és egy pontba összefutó hosszú nyílt vonalak utalnak. A leghosszabb és a viszonylag egyenes vonalhoz illeszkedik a zártak közül a viszonylag leghosszabb görbületű. A sugársorban levő többi vonal elferdül, elgörbül, úgy formálódik, hogy a végükhöz illeszkedő léggömbjel mindegyike különállóan helyezkedhessék el.

Tehát a képsík síkjellegét meg nem bontó relációk egy síkban tartják a jelölt formákat és relációkat, a mozgásokat. Még a külön fogva tartott léggömb zsinogét jelölő vonal is e rendezési elv szerint görbül a szabad képsíkrész irányába.

3.

Az építkezést bemutató rajzon a teherautó vezetőfülkéjének képi jelen belül levő kettős pontnak ember jelentést tulajdonítunk, pedig az ember alakjából csak a fej és a törzs formája van ily módon közvetlenül kifejezve.

Az ember a vezetőfülkében van. Ha az utóbbit külső formának, akkor az embert belső formának tekinthetjük. A belső forma a külső által eltakart (pl. a vezető

lába), részben eltakart (a vezető), illetve a külső forma által a láthatóságban nem korlátozott (a vezető feje) lehet.

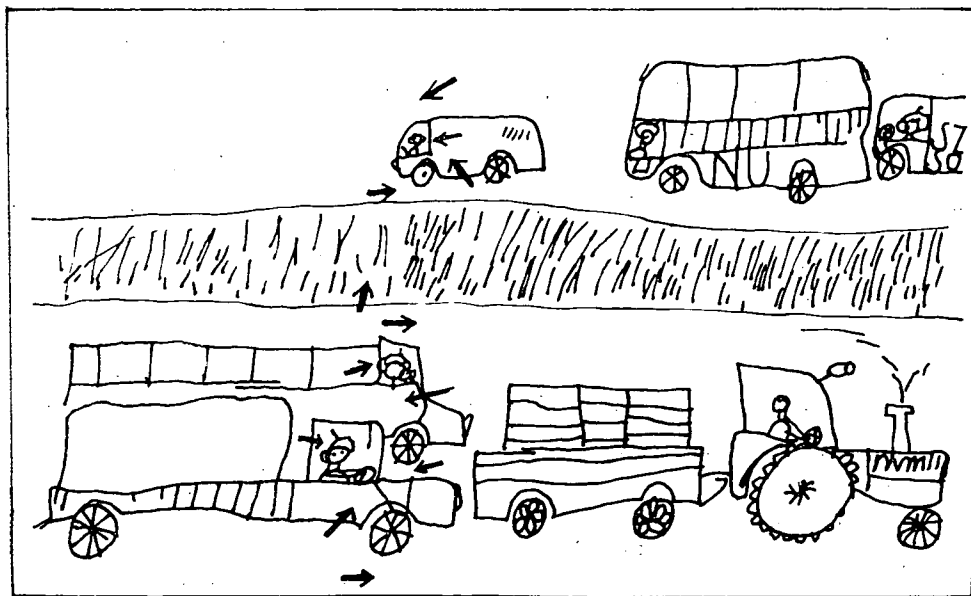
Ha a jelnek egy része, és azért csak az jelenik meg, mert a kép síkjának azon része, ahol vannak, folytatódnia kellene, már elfoglalt, akkor az jelentés szintjén alaki egészé zárulhat össze a pszichológiában ismeretes pregnancia törvényének megfelelően, s így az a jelölt térben az őt látszólag megszakító forma mögött, attól részben eltakarva helyezkedik el.

4.

Elmondhatjuk, hogy a rajzot készítő gyermek felfedezte az elől-hátul elhelyezkedés kifejezésére alkalmas, az előbbieken leírt jelkapcsolatot, noha azt következetesen még nem tudta használni. Megfigyeljük, hogy egy másik rajzon, az országúti közlekedést kifejezőn, mindez hogyan mutatkozik meg.

Amint látjuk, az autóban levő és részben eltakart emberek jelölése itt sem okozott problémát. Ezenkívül részbeni takarással, a térben mélyebben elhelyezkedő formaként több autókerék, sőt egy autó is jelölve van. A képek ezen részén rendre mélyebb térrétegben helyezkedik el a közeli kocsinak a felénk forduló oldala, a gépkocsivezető, a távolabbi kocsi felénk forduló oldala és annak vezetője.

E kocsik az úttestnek az alsó sávjában haladnak, azon haladnak, azt részben eltakarják, de úgy, hogy annak megfelelő része a képen a kocsik alatt és fölött is

folytatódik. E viszonylatban az alul-fölül a térben elől-hátul elhelyezkedést jelöl. Ugyanakkor más viszonylatban, például bármely kocsinak a kereke és a fölötté levő vezetőfülke esetében, már nem.

Ha a képi alul-fölül elhelyezkedésből az úttest térbeli elől-hátul elhelyezkedését dekódoljuk, akkor az előbbieken felsorolt térrétegeket a következőképpen egé-

szíthetjük ki: az úttest alsó sávjának a közeli része, a közeli kocsinak a felénk forduló oldala, annak vezetője, az úttest alsó sávjának a középső része, a távolabbi kocsi felénk forduló oldala, ennek vezetője, az úttest alsó sávjának távoli része, a két sáv közötti füves terület, az úttest felső sávjának a közeli része, a felső sávon haladó kocsinak a felénk forduló oldala, ennek vezetője és végül az úttest felső sávjának a távoli része.

De ha úgy tekintjük, hogy az alul-fölül az úttestnél nem fejezi ki a térbeli elől-hátul elhelyezkedést, akkor az utóbb felsorolt tizenkét rétegből az úttest sávjai és az azokat elválasztó füves terület egy, a homlósíkkal párhuzamos helyzetű síkká állnak össze. Így a tényleges rétegek a korábban már említettek, és az úttest sávjainak közös síkja, vagyis összesen öt.

Azt, hogy a leírtak ténylegesen a rajzoló gyermek kifejezési problémájaként jelennek meg, még úgy is, ha a gyermek nem tud róla, a parkettán álló embert kifejező rajzok is bizonyítják.

5.

A parkettázott alapsík fölött álló figurát mindegyik változat kifejezi. De közvetlenül azt, hogy a parketta az álló alak lábai alatt és annak környezetében, a parketta síkjába minden irányba folytatódik, csak a „D” rajz jelöli: a viszonylag szabályosan „parkettázott” síkot az álló alak lábai részben eltakarják, amely az eltakaró lábfejektől minden irányba folytatódik, tehát a képen lefelé és felfelé is. Vagyis van hozzánk közelebbi és van távolabbi része, mely utóbbi előtt helyezkedik el az emberalak. Ha a vizuális tárgyi hasonlóságokkal jelölést is dekódoljuk, akkor a mindennapi tapasztalataink alapján úgy is tudjuk, hogy az álló alak a parketta síkjára merőlegesen helyezkedik el, s így a parkettának a homlósíkkal párhuzamos téri elhelyezkedése helyett, az azzal szöveget bezáró téri elhelyezkedését idézzük fel.

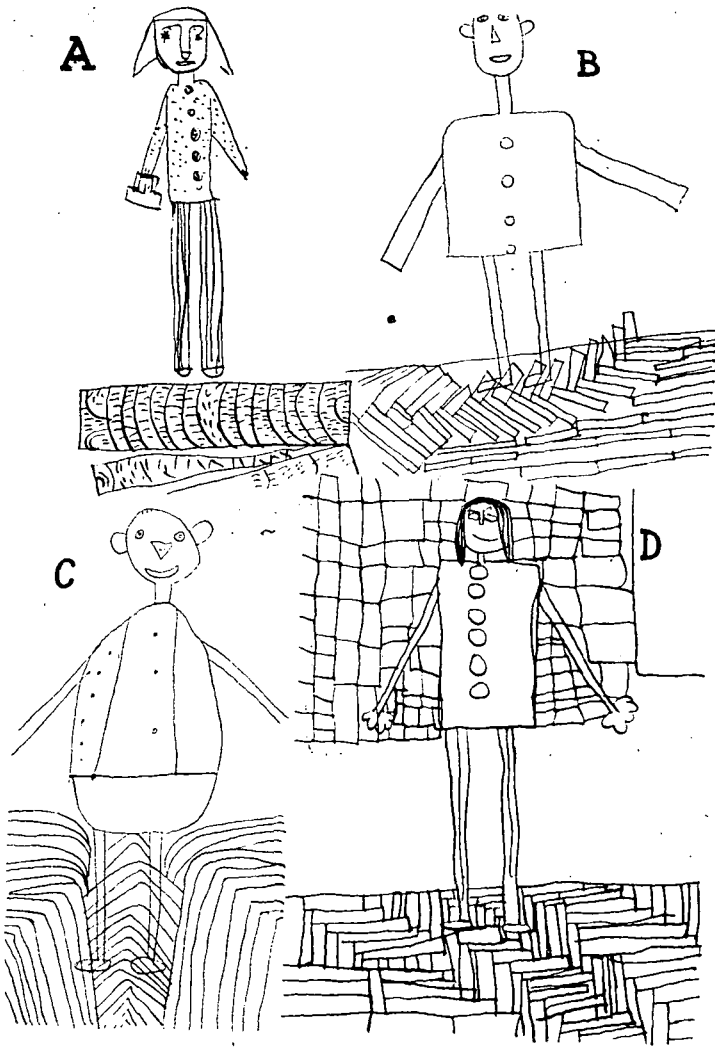
Az „A” rajzon a figura jele a parketta jele fölött helyezkedik el, ami kifejezi, hogy a jelölt álló figura is a parketta fölött van. Ha e két jel érintkezne, akkor a jelölt figura a parkettán rajta állna. A „B” és „C” rajzon a figurajel már részben a parketta jelébe csúszik, hasonlóan, ahogy a külső megfigyelő érzékeli az álló lábak és a parketta elhelyezkedését. Ezzel a szemlélődő viszonyított téri elhelyezkedés is bizonyos jelölést kap.

6.

Feltételezzük, hogy a gyermekrajzok fejlődésének az egyik kritikus pontjára is rávilágítottunk. Bebizonyosodott, hogy a szemlélődő viszonyított téri elhelyezkedésnek a jelölése nélkül a téri formák bonyolult kapcsolódásait és mozgásait a képi jelek relációiból kiépíteni nem lehet. A vizuális nevelésben tehát döntő, hogy a gyermek a szemlélődő viszonyított téri elhelyezkedést is megtanulja jelölni.

A „B” és „C” rajz az álló alak lábainak a környezetében szabálytalan parkettailleszkedésekre utal. A parkettaelemek sorolásának változása következtében azok nem síkot jelölnek. A rendellenesség kifejezi, hogy ahol az álló lábak vannak, ott valami történik.

A „D” rajz megoldja a problémát: a formák sorolását a lábak jelével megszakítja, majd a sorolást ugyanolyan szisztémával folytatja. Egyértelmű, hogy az említett két rajz rendellenessége a részben takarás, és ezáltal az előrébb-hátrább elhelyezkedés kifejezésére törekvés közben állt elő.

7.

Megállapíthatjuk, hogy a gyermekeket a kifejezési igényük erő kifejtésére és küzdelemre készíteti. Küzdenek az anyaggal, a képi jelekkel és relációkkal azért, hogy általuk, a tudott térbeli elhelyezkedés kifejeződhessék. Természetes és ösztönös képességeik, a problémákat felgöngyölítő gondolkodási szisztémájuk (amelyről még nagyon keveset tudunk) a képet alkotó, rajzoló tevékenységet a kívánt irányba vezérli.

Mindezeket tudomásul véve a vizuális nevelés részére egyetlen megoldás kínálkozik. A forma és tér jelentéstartalmat kifejező jelrendszert kell felépíteni és alkalmazni. Ahhoz, hogy a vizuális nevelés eredményes legyen, a formák és terek meta-

nyelvi rendszereinek olyan felépítést kell adni, amely a problémákat elkülöníti, osztályozza és strukturális fokozatok szerint hierarchikusan vagy sorrendileg rendezi. E munkát pedig a gyermekrajzok figyelembevétele és lényegre törő elemzése segítségével célszerű elvégezni.

Az ösztönös gyermekrajzok rámutatnak a vizuális-képi kifejezés azon problémáira, amelyek, ha megoldatlanok, akkor a vizuális-képi jelek az aktuális jelentés-tartalmat nem fejezik ki. E tanulmányunkban mindezeket az „egyszerű”, egymásra rétegződő tér takarásos, azaz formamégszakításos kifejezésének problémáival kívántuk bemutatni.

A MI PETŐFINK

1973-ban Petőfi-versekhez készült gyermekrajz pályázatot hirdetett a Petőfi Irodalmi Múzeum. A beérkezett rajzokból kiállítás is rendeztek. A kiállítás anyagából összeállított válogatás illusztrációi bizonyítják, milyen mélyre hatott a gyerekek szívében Petőfi.

A kötetben mintegy 17 költemény és illusztrációja szerepel. Közülük néhányat emelünk ki: Füstbe ment terv, Megy a juhász a számaron, Befordultam a konyhára, Anyám tyúkjá, Egy gondolat bánt engemet, Reszket, a bokor, mert..., A Tisza, Faluvégén kurta kocsmá... és a János vitéz.

(Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1975.)

Holdas Sándor:

GYORSAN, GYORSABBAN, MÉG GYORSABBAN

Ha az ember mozgásának a sebességét szemléletesen akarjuk kifejezni, gyakran használunk ilyen hasonlatokat: Úgy fut, mint a nyúl, – Fürge, mint a gyík, – Úgy úszik, mint a hal. Azt azonban már nagyon kevesen tudják, hogy milyen gyorsan is fut a nyúl, milyen fürge a gyík, hogyan úszik a hal.

Holdas Sándor könyve az állatvilág mozgásának sebességével, gyorsasági rekordereivel ismerteti meg az olvasót.

A kötetet Reich Károly rajzai díszítik.

(Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1974.)

Vercors:

MESÉK BOROGATÁS KÖZBEN

A magyar származású francia író szívesen ír gyerekeknek is. A meséket anyjától hallotta. Amikor beteg volt, édesanyja meséket mondott, hogy fájdalmát enyhítse. Az elmondott mesékben mindenki jó, vagy azzá változik.

A középkori francia meséket Heinzelmann Emma francia középkori metszeteket idéző illusztrációi kísérik.

(Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1974.)

Arthur Haulot:

KALIMPÁSZ A HOLDON

A kitűnő belga író négy meséjét tartalmazza a kötet: Kalimpász a Holdon, A felszemű rigó, Égkék, Frédérique a színek országában.

Az író hősei gyerekek, mókusok, beszélő békák és bűvös csigák; a róluk szóló történetek pedig mind, mind az emberi világ emberségét szolgálják. A történetek bemutatják a világ gazdagságát, szépségét, izgalmas érdekességét. Szántó Piroska színes illusztrációi elevenítik meg a mesék költői világát.

(Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1975.)